

Shirin Neshat'ın *Rebellious Silence* eserinde beden, yazı ve ifade biçimleri

*Body, text and forms of expression in Shirin Neshat's *Rebellious Silence**

Münire Meral Yağcı Turan^{1*} , Rojda Çelik²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Diyarbakır, Türkiye

² Bağımsız Araştırmacı, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye

Özet: Bu araştırma, İranlı kadın sanatçı Shirin Neshat'ın *Women of Allah* serisinden *Rebellious Silence* (*İsyankar Sessizlik*) adlı eserini beden, yazı ve ifade biçimleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Shirin Neshat, *Rebellious Silence* (*İsyankar Sessizlik*) adlı eserinde, hem kadın kimliği ve toplumsal cinsiyet temalarına yönelik yenilikçi bir yaklaşım sunma hem de Batı dünyasında sıkça rastlanan İslam kadını temsillerine karşı alternatif bir bakış açısı geliştirme çabasını ortaya koymaktadır. *Rebellious Silence*, siyah çarşaf giyen bir kadının elinde tuttuğu tüfeğin, uzun namlusunun oluşturduğu dikeylikle, ortadan ikiye bölünen yüzü üzerinden, toplumsal cinsiyet ve İslam kültüründeki kadın rolüne dair derin bir sorgulama sunmaktadır. Sanatçı yazının bedene entegrasyonu yoluyla toplumsal ve kültürel kimliklerin ifadesini ortaya koyarken, aynı zamanda sanatın bir direniş aracı olarak nasıl işlev gördüğünü de göstermektedir. Neshat, görsel ve metinsel öğeleri birleştirerek, sanatın hem bireysel hem de toplumsal anlam taşıyan güçlü bir ifade biçimi olabileceğini vurgulamaktadır. Çalışma boyunca yapılan analizlerde, *Rebellious Silence*'ın hem feminist sanat pratiği hem de kültürel eleştiri bağlamında özgün bir duruş sergilediği görölmüştür. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz yöntemi kullanılarak yapılmış olan bu araştırmanın, Shirin Neshat'ın sanatındaki özgün yaklaşımları ve kadın kimliğine dair temsilleri anlamaya yönelik bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Shirin Neshat, *Rebellious Silence*, Beden, Yazı, İfade biçimleri, Kimlik

Abstract: This research aims to examine the work titled *Rebellious Silence* by Iranian female artist Shirin Neshat from her *Women of Allah* series through the lens of body, text, and forms of expression. In *Rebellious Silence*, Shirin Neshat demonstrates both an innovative approach toward themes of female identity and gender while endeavoring to develop an alternative perspective against the representations of Islamic women frequently encountered in the Western world. *Rebellious Silence* presents a profound interrogation of gender and women's roles in Islamic culture through the image of a woman wearing a black chador whose face is bisected by the vertical line created by the long barrel of the rifle she holds. Through the integration of text into the body, the artist reveals the expression of social and cultural identities while simultaneously demonstrating how art functions as a tool of resistance. By combining visual and textual elements, Neshat emphasizes that art can constitute a powerful form of expression carrying both individual and social meaning. Throughout the analyses conducted in this study, it has been observed that *Rebellious Silence* exhibits an original stance within both feminist art practice and cultural criticism contexts. This research, conducted using document analysis methodology from qualitative research methods, is expected to contribute to understanding Shirin Neshat's original approaches in her art and her representations concerning female identity.

Keywords: Shirin Neshat, *Rebellious Silence*, Body, Text, Forms of expression, Identity

Citation: Yağcı-Turan, M. M. ve Çelik, R. (2025). Shirin Neshat'ın *Rebellious Silence* eserinde beden, yazı ve ifade biçimleri. *Uluslararası İletişim ve Sanat Dergisi*, 5(15), 145-155.

* Bu makale, 3. Uksanil Kültür, Sanat ve İletişim Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan *Shirin Neshat'ın *Rebellious Silence* Eserinde Beden, Yazı ve İfade Biçimleri* adlı tebliğin içeriği geliştirilerek üretilmiş hâlidir.

Giriş

Sanat, tarih boyunca yalnızca estetik bir üretim alanı olmanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal, politik ve kültürel meselelere dair güçlü bir ifade biçimi olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanatçılar, bireysel deneyimleriyle toplumsal gerçeklikleri birleştiren eleştirel bakış açıları geliştirerek sanatın temsil gücünü dönüştürmüşlerdir. Bu dönüşüm sürecinde beden, yazı ve ifade biçimleri; sanatın hem anlatı hem de direniş aracı olarak yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Yine bu dönemde gelişen feminist sanat hareketleri, kadın bedeninin temsil ediliş biçimlerini sorgulamış ve bu temsillere alternatif çalışmalar üretmiştir (Antmen, 2014: 241). Kadın sanatçılar, eril egemen yaklaşımlara karşı çıkarak kendi bedenlerini hem bir özne hem de bir ifade aracı olarak sanatın merkezine taşımışlardır. Bedenin bu şekilde kullanımı, yazı ve diğer metinsel araçlarla birleşerek, çok katmanlı, çok dilli ve çok kültürlü anlatı olanaklarını beraberinde getirmiştir.

Tarih boyunca iktidarın ve bilgeliğin sembolü olan yazı, feminist sanatçılar tarafından çalışmalarında etkili bir biçimde kullanılmıştır. Sanatçılar, yazıyı kendi bedenleri üzerine işleyerek ya da bedenle birlikte kullanarak hem kendi anlatılarını yeniden yazmış hem de tarihsel ve kültürel söylemlere müdahalede bulunmuşlardır (Koca, 2019). Bu yaklaşım, feminist sanat tarihinin öncü isimlerinden olan Barbara Kruger, Jenny Holzer ve Ana Mendieta gibi sanatçıların üretimleriyle ortak noktalar taşımaktadır. Örneğin Barbara Kruger, görsel imajlar üzerine yerleştirdiği metinlerle iktidar, cinsiyet ve kimlik ilişkilerini sorgularken; Jenny Holzer, kamusal alanlarda kullandığı metinlerle izleyiciye doğrudan müdahalede bulunmaktadır (Dönmez Aydın, 2016). Ana Mendieta ise bedenini toprakla, doğayla, mitlerle birleştirerek kimlik ve aidiyet meselelerini beden üzerinden yeniden tanımlamaktadır (Okan, 2011: 86). Bu sanatçılar, dilin ve bedenin kesişim noktasında ürettikleri eserlerle, kadın bedenini pasif bir izlenme nesnesi olmaktan çıkararak aktif bir anlam taşıyıcısına dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda, Shirin Neshat, hem feminist hem de postkolonyal söylemlerle iç içe geçmiş üretimleriyle çağdaş sanatın en dikkat çekici isimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

1957 yılında İran'da doğan ve eğitimini Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlayan Neshat 1979 İran İslam Devrimi'nin ardından ülkesine dönme şansı bulamamış ve Batı'da bir diaspora sanatçısı olarak yaşamını sürdürmüştür. Bu durum, sanatçının eserlerinde belirgin bir ait olmama, aradalık ve kültürel bölünmüşlük hissini derinleştirmiştir (MacDonald, 2004: 621; Stefanaki, 2018: 3). Neshat'ın sanatı hem kişisel bir göç deneyiminin hem de İran'daki toplumsal değişimlerin ve kadınların kamusal hayattaki rollerine dair eleştirilerin bir yansımasıdır. Sanatçı, Batı'da yaşayan bir İranlı kadın olarak hem Batı'nın Doğu'ya bakışını hem de Doğu toplumlarının kadınlara yönelik söylemlerini sorgulayan üretimlerde bulunmaktadır.

Shirin Neshat'ın çalışmaları, yalnızca feminist sanat perspektifinden değil, aynı zamanda postkolonyal teori çerçevesinde de değerlendirilmelidir (Khosravi, 2011). Edward Said'in Oryantalizm kavramı, Batı'nın Doğu'yu egzotik, gizemli ve edilgen bir öteki olarak kurgulamasını eleştirmektedir (Işık, 2014). Neshat, bu bakışı ters yüz eden bir stratejiyle Doğulu kadını edilgen bir figür olarak değil, aktif bir özne olarak konumlandırmaktadır. Batı sanatında sıkça karşılaşılan, çarşafli, gizemli ve sessiz Doğulu kadın imgesine karşılık, Neshat'ın kadınları güçlü bakışlara, yazıyla kuşatılmış bedenlere ve silahla özdeşleşmiş duruşlara sahiptir (Fırat, 2018: 206). Bu temsiller, oryantalist klişelere karşı eleştirel bir duruşu ifade ederken; aynı zamanda, İran'daki İslam devrimi sonrası kadınların bedenlerine yönelen ideolojik müdahalelere karşı da sembolik bir direniş sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, İranlı sanatçı Shirin Neshat'ın *Women of Allah* serisinde yer alan *Rebellious Silence* (*İsyankâr Sessizlik*) adlı eserini; beden, yazı ve ifade biçimleri üzerinden ele alarak, sanatçının kadın kimliği, toplumsal direniş ve kültürel temsil bağlamında geliştirdiği görsel temsilleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, mevcut belgelerin sistematik olarak incelenmesiyle araştırmalara veri sağlayan bir yöntemdir. Geleneksel olarak yazılı kaynaklara odaklanılsa da günümüzde teknolojik gelişmelere paralel olarak görsel ve işitsel materyallerin de bu yöntemde dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Ulutaş, 2017: 280-284). Doküman analizi, eğitim bilimleri alanındaki araştırmalarda hem başlıca veri toplama aracı olarak hem de diğer yöntemleri tamamlayıcı nitelikte bir yaklaşım olarak etkili biçimde kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 190). Bu bağlamda, Shirin Neshat'ın *Women of Allah* serisinden *Rebellious Silence* adlı fotoğraf çalışması, sanatsal bağlamı, görsel öğeleri ve metinsel içeriği üzerinden ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veriler doküman inceleme yöntemiyle elde edilmiştir. Wach (2013)'e göre doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Kıral, 2020). Bu bağlamda araştırmanın amacına katkı sağlayacak nitelikte uygun dokümanlar (makaleler, tezler, kitaplar, sergiler, fotoğraflar, resimler) incelenerek veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Doküman analizi (Corbin & Strauss, 2008) basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Doküman analizinde anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Kıral, 2020). Araştırmacılar, bu aşamaları araştırma probleminin niteliğine, araştırmanın amacına ve elde edilmek istenen veriye göre yeniden yorumlayabilir. Aynı zamanda dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediklerine bağlı olarak da bu aşamaları değiştirebilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda yazılı, basılı, dijital ve görsel kaynaklardan elde edilen bulgular objektif bir şekilde araştırmaya yansıtılmıştır.

Bulgular

Shirin Neshat ve Sanat Anlayışı

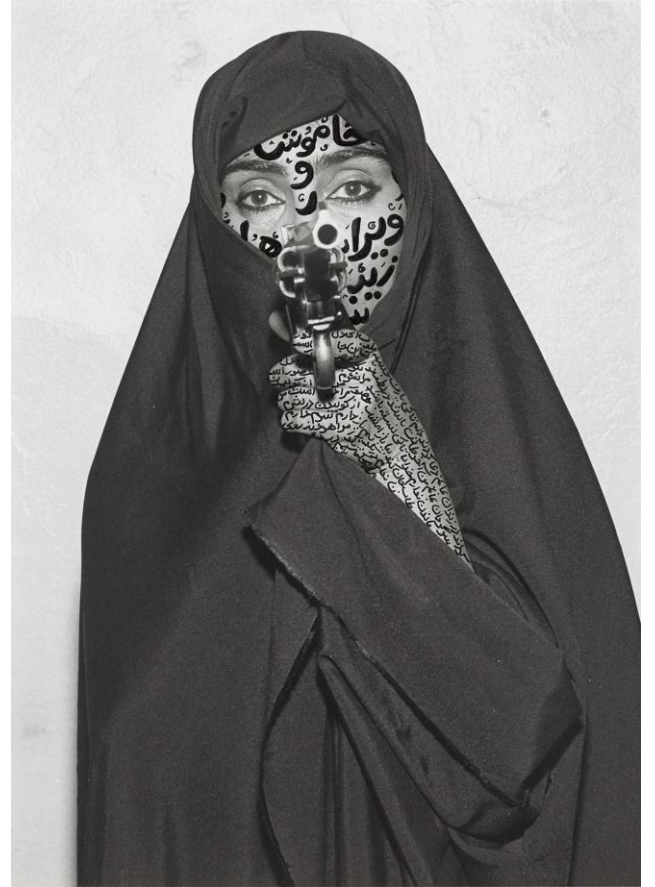
1957 yılında İran'ın Qazvin şehrinde dünyaya gelen Shirin Neshat, babası tarafından küçük yaşta Batı tarzı eğitim alması amacıyla bir Katolik okuluna gönderilmiştir (MacDonald, 2004). Sanat alanında eğitim almak üzere 1974 yılında, 17 yaşındayken Amerika'ya yerleşen Neshat, öğrenim hayatını Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de sürdürmüştür. Neshat, lisans ve yüksek lisans eğitimini 1979 ile 1982 yılları arasında bu üniversitede tamamlamıştır (Yörüker, 2025).

1990'lı yılların başında İran'a yaptığı ziyaret, Shirin Neshat'ın sanatında bir dönüm noktası oluşturmuş ve sanatçının hem kişisel hem de kültürel kimliğine yönelik derin bir yüzleşmeye yol açmıştır. İran'da geçirdiği bu dönemde, özellikle devrim sonrası toplumsal dönüşümler ve kadınların kamusal alanda üstlendikleri roller üzerine gözlemleri, Neshat'ın sanatının temelini oluşturmuştur (Rokhsari Azar, 2015: 57). Bu süreçten sonra sanatçı, çalışmalarında kimlik, göç, sürgün ve aidiyet gibi temaları daha yoğun biçimde ele almaya başlamış; özellikle de İslam ülkelerinde kadınların toplumsal konumlarını sorgulayan eserleriyle dikkat çekmiştir. Doğu ile Batı arasındaki değer farklılıklarını görünür kılan çalışmaları, yalnızca bireysel geçmişine dair bir tanıklık sunmakla kalmamıştır. Aynı zamanda bu iki kültürel dünyanın kadın bedenine yansıyan çelişkileri de derinlemesine incelemiştir (Turanlı, 2017).

Özellikle fotoğraf, video ve enstalasyon çalışmalarıyla tanınan Shirin Neshat'ın sanatı, İran'daki devrim sonrası dönemin sosyo-politik yapısına yönelik eleştirel bir nitelik taşımaktadır. Sanatçı, özellikle kadın kimliği üzerinden İran toplumundaki dönüşümleri irdelemektedir. Bu çerçevede Neshat, çalışmalarında İranlı kadınların toplumsal rollerini ve kimlik çatışmalarını kültürel semboller aracılığıyla görünür kılmaktadır (Bokharachi, 2012: 1). Başlangıçta yalnızca fotoğrafla çalışan Shirin Neshat, İslam kültürünün izlerini evrensel konularda buluşturmak amacıyla zamanla film ve video gibi formatlara yönelmiş; kayıp, anlam ve hafıza gibi zamansız konuları özellikle video enstalasyonları aracılığıyla işleyerek çağdaş sanatın en güçlü anlatım biçimlerinden birini oluşturmuştur (Zuckerman, Jacobson & Wattis, 2000). Neshat, çalışmalarında kadın kimliği ile kültürel kimlik arasındaki bağlantıları derinlemesine sorgulayarak, bu kavramların toplumsal, politik ve tarihsel bağlamlardaki dönüşümünü sanatsal bir dil aracılığıyla görünür kılmaya devam etmektedir.

Shirin Neshat'ın sanatında sıklıkla yer verdiği yazı ve imgeler, kadınların toplumsal kimlik arayışını güçlü bir biçimde ortaya koymaktadır. Fotoğraflarında kullandığı metinler, edebiyatın tarihsel süreçte otoriteye karşı bir direnç biçimi olarak taşıdığı ifade gücünü sanatsal üretimine taşımaktadır. Şiir ve yazı, sanatçının işlerinde yalnızca estetik bir unsur değil, aynı zamanda sansüre karşı durmanın ve bireysel varoluşu dile getirmenin aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, eserlerine hem anlam derinliği kazandırmakta hem de İslam toplumlarında kadınların sesini görünür kılmaktadır (Yüksel ve Keser, 2023: 61).

Shirin Neshat'ın uluslararası alanda tanınmasını sağlayan önemli çalışmalarından biri, 1993-1997 yılları arasında oluşturduğu *Women of Allah* (Allah'ın Kadınları) serisidir. Bu fotoğraf serisi, Neshat'ın İran'a dönüşü ve İran toplumundaki kadının değişen rolü ile imajına dair gözlemlerinden doğmuştur. Sanatçı, geleneksel İslam kültürüne ait görsel öğeleri çağdaş bir sanat diliyle birleştirerek kadınları güçlü figürler olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda serideki kadın imgeleri, toplumsal baskılara karşı duruşun simgesi haline gelmiştir (Yönsel, 2019: 590).

Görsel 1. Shirin Neshat, Faceless, Women of Allah series (Yüzsüz, Allah'ın Kadınları serisi), 1994, Ink and black and white print on RC paper

Görsel 2. Shirin Neshat, Guardians of Revolutions, Women of Allah series (Devrim Muhafızları, Allah'ın Kadınları serisi), 1994, Ink and black and white print on RC paper

Sanatçının *Women of Allah* (1993-1997) serisi, siyah-beyaz tonlarda çekilmiş kadın portrelerinden oluşan dikkat çekici fotoğraf serisidir. Bu serideki kadın figürleri; başörtüsüyle örtünmüş, ellerinde silah tutan ve bedenleri Farsça yazılarla kaplanmış olarak oluşmaktadır. Genel olarak yüzleri, elleri veya ayaklarının bir kısmı görünür şekilde yansıtılan bu figürlerde, bedenin açıkta kalan bölgeleri yazı ile örtülerek hem görünürlüğü hem de anlamı yeniden yapılandırılmıştır. Sanatçının bu seriyi oluşturması, İran'daki radikal değişimlerin ardından şekillenmiş kişisel bir kırılmanın da ürünüdür (Mudam, 2019).

Shirin Neshat, bu fotoğraf serisinde kadın figürlerini siyah çarşafarla betimleyerek, İran'da İslam Devrimi sonrası kadınlara dayatılan dini kurallara ve toplumsal normlara göndermede bulunmaktadır. Bu görsel yaklaşım, yalnızca bir estetik tercih değil, aynı zamanda kadın bedeninin kamusal alandaki temsilini sınırlandıran politik bir söyleme işaret eder (Khosravi, 2011). Söz konusu çalışmalar, basit bir baskı yorumu olmaktan ziyade, belirli bir tarihi ve kültürel bağlamdaki kadınların karmaşık motivasyonlarını ve kimliklerini anlamaya yönelik bir çabadır. Eserlerinde kadın kimliğinin dönüşümünü vurgulayan Neshat, bu yaklaşımıyla çağdaş sanatın önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir (Turanlı, 2017).

Rebellious Silence (İsyankâr Sessizlik)

Bu çalışmanın bulgular kısmında, Shirin Neshat'ın *Women of Allah* (Allah'ın Kadınları) serisinde yer alan *Rebellious Silence* (İsyankâr Sessizlik), adlı eseri beden, yazı ve ifade biçimleri bağlamında incelenecektir.

Shirin Neshat'ın *Women of Allah* serisine ait olan *Rebellious Silence* adlı çalışması, siyah-beyaz bir fotoğraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğrafta sanatçının kendisini model olarak konumlandığı bir otoportre yer almaktadır. Eserde, çarşafa bürünmüş bir kadının yüzü doğrudan kameraya dönük ve örtülüdür; bu durum, konuşmayan, sessiz ancak güçlü bir görsel ifade oluşturmaktadır. Bu ifade, dilin ötesinde, sessizliğin içindeki anlam katmanlarıyla örülüdür (Young, t.y.). Neshat, bu yapıtla, sessizliğin de bir ifade biçimi olabileceğini gösterirken, çoğu zaman kadınlara toplumsal bir zorunluluk olarak dayatılan kültürel yapılar karşı eleştirel bir tutum sergilemektedir. Bu bağlamda, sessizlik yalnızca bir suskunluk hali değil, aynı zamanda direnişin sessiz bir biçimi olarak okunabilir.

Türkçe'de isyan ve sessizlik anlamına gelen *Rebellious Silence*, ilk bakışta bir karşıtlık barındırmaktadır. Bu ikili karşıtlık, Shirin Neshat'ın eserinde yalnızca kavramsal düzeyde değil, aynı zamanda görsel anlamda da kendisini güçlü biçimde hissettirmektedir. Dolayısıyla eserdeki sessizlik paradoksal bir anlam taşımaktadır. Bu karşıtlık bir yandan bastırılmışlığı, yok sayılmayı ve görünmezliği simgelerken; diğer yandan izleyiciyle kurduğu yoğun ve doğrudan göz teması aracılığıyla bir meydan okumaya dönüşmektedir. Burada kadın, pasif bir bakılan değil, bakan, gözleyen ve hatta izleyiciyi sorguya çeken konumundadır. Böylece izleyiciye çevrilmiş bakış hem sessizliğe direnir hem de sessizliği güçlü bir ifade aracına dönüştürmektedir (Yönel, 2019: 592-593). Eserin adı olan *Rebellious Silence* da bu çelişkili anlam yükünü açıkça taşımaktadır. İsyan ve sessizlik kavramları yan yana geldiğinde, izleyici bir tür zihinsel kırılma yaşar; çünkü geleneksel anlamda bir isyan sesli, görünür ve açık bir karşı çıkıştır. Ancak burada isyan, sessizliğin içinde gizlidir: çarşafın ardındaki bedende, şiirin satırlarında, tüfeğin dikey hattında. Bu bağlamda sessizlik, edilgenliğin değil, bilinçli bir estetik ve politik tavrın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 3. Shirin Neshat, *Rebellious Silence*, Women of Allah series (İsyankar Sessizlik, Allah'ın Kadınları serisi), 1994, Ink and black and white print on RC paper

Neshat'ın sessiz kadın figürü, izleyiciyi edilgen bir izleme pozisyonundan çıkararak, anlamı birlikte inşa etmeye davet eder (Ehya, 2012). Sessizlik, bu yönüyle bir boşluk değil; çok sesli bir düşünme alanıdır. Bu anlamda, sessizlik bilinçli bir anlatım biçimine dönüşür ve bedenin sessizliği, yazı ile konuşmaya başlar. Ayrıca, eserdeki sessizlik yalnızca bireysel değil, kolektif bir tarihi de temsil eder. İran İslam Devrimi sonrasında kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün sınırlandırılması, örtünmenin zorunlu kılınması ve ifade özgürlüğünün bastırılması gibi politik süreçler, bu sessizliğin tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Sanatçı, çarşafli kadın figürünün bedenine işlediği yazılarla bu sessizliği kırar. Bu yazılar, kadınların bastırılmış seslerini hem edebi hem de politik açıdan kamusal alana taşıyan güçlü bir karşı duruş oluşturmaktadır (Grovier, 2019). Bununla birlikte Neshat, kullandığı görsel unsurlarla geleneksel temsillere eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Eserdeki siyah çarşaf, ilk bakışta İslami kadın imgelerine gönderme yapsa da, sanatçının bilinçli müdahalesiyle bu temsil kalıplaşmış anlamlarının ötesine taşınmakta ve görsel bir direniş alanına dönüşmektedir. Çarşaf, bir yandan mahremiyetin, inancın ve aidiyetin göstergesi olarak okunabilirken, diğer yandan kadınların kamusal görünürlüğünün denetlenmesinin bir aracı olarak da işlev görmektedir. Kadının yüzü boyunca dikey biçimde yerleştirilen bir tüfek, görselin ikiye bölünmesini sağlamaktadır. Bu bölünme, izleyiciye doğrudan bir simetri sunarken, aynı zamanda kadının bedeni üzerinden yürütülen ideolojik çatışmaları da simgelemektedir. Bu simgesel ayrım, kadın bedeninin hem fiziksel hem de ideolojik anlamda bir mücadele alanı haline geldiğini ima etmektedir (Yörüker, 2025: 48). Bu bağlamda beden, yalnızca görsel bir temsil değil, aynı zamanda bir direnç mekânı olarak konumlanmaktadır. Bu duruş, genel olarak insan bedeninin toplumsal ve siyasal iktidarların üzerinde egemenlik kurduğu, şekillendirdiği ve dönüştürdüğü temel bir alan olarak görülmesiyle paralellik gösterir. Bireyin en kişisel alanı gibi algılanan beden, aslında dışsal güçlerin, ideolojilerin ve kurumsal yapılarının etkisinden bağımsız değildir. Savaşlar, dinler ve siyasal sistemler, beden üzerinden kendi söylemlerini inşa ederken; bireyden belli biçimlerde yaşaması, hissetmesi, hareket etmesi ve görünmesi beklenir. Böylece beden, bireyin değil, sistemin taşıyıcısı hâline gelmektedir (Rokhsari Azar, 2015: 60).

Eserde tüfeğin varlığı, hem militarist bir göndermeye işaret etmekte hem de bireysel bedenin politik bir alana dönüştüğünü vurgulamaktadır. Batılı izleyici için bu silah, çoğu zaman şiddet ve terör ile ilişkilendirilir. Ancak Neshat, bu çağrışımları ters yüz eder. Silah, burada bir saldırı ya da tehdit aracından çok, bir kimlik çatışmasının ve politik gerilimin simgesi haline gelmektedir. Kadının elindeki tüfek, edilgenliğe karşı bir varoluş ilanı gibi durmaktadır. Kadının suskun ve sabit duruşuna rağmen, silah onun bir özne olarak konumlanmasını sağlar. Bu anlamda silah hem savunma hem de direniş aracı; hem tehdit hem de güç sembolüdür (Singulart, 2024). Eserde yer alan silah ve çarşaf gibi iki güçlü görsel unsur, bir araya geldiklerinde hem Batı'nın Doğu'ya dair oryantalist bakış açısını sorgulamakta hem de İslam kültüründe kadına biçilen rollerin çok katmanlı temsillerini görünür kılmaktadır.

Eserdeki en dikkat çekici diğer unsur ise, kadının yüzüne işlenmiş Farsça metinlerdir. Bu metinler, İranlı kadın şairlerin şiirlerinden alıntılar içermekte ve Arap harfleriyle yazılmıştır. Bu şiirler, çoğunlukla aşk, özlem, aidiyet, sürgün ve direniş gibi temaları işler. Bu yönüyle bedenin üzerindeki yazı hem bireysel bir iç sesin hem de ortak bir geçmişin yansımasıdır. Farsça şiirler hem estetik hem de anlamsal düzeyde güçlü bir katman oluşturmaktadır. Bu yazılar, yalnızca görsel bir unsur değil aynı zamanda bedenle bütünleşmiş bir dil biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılarda çoğunlukla şehitlik ve dini inançlardan beslenen kadın figürlerine gönderme yapmaktadır. Bu metinler Batılı izleyiciler için çevrilmez. Arap harfleri burada İslam'ı sembolize etmektedir. Yazılar, kadının toplumsal yaşamda sınırlandırılmış varlığını ve dini kuralların beden üzerindeki denetimini simgelemektedir. Figürlerin bakışları ise çoğu zaman teslimiyet izlenimi uyandırmaktadır. Neshat'ın sanatında yazı ve özellikle şiir, yalnızca estetik bir unsur değil; tarihsel olarak baskıya karşı direnç gösteren güçlü bir ifade aracı olmaktadır. Bu bağlamda sanatçının kadın şairlerden, özellikle de İran edebiyatının önemli isimlerinden esinlenerek yazıyı kullanması hem bireysel hem de kolektif bir sesin sanat yoluyla görünür kılınmasını amaçlamaktadır (Yüksel ve Cihaner Keser, 2023: 61-62).

Bu görsel metinler ayrıca kadının bedeniyle doğrudan bütünleşerek bireysel kimliğin hem dilsel hem de görsel yollarla temsilini sunmaktadır. Bu durum, bedenın sanat yapıtı içinde yalnızca temsil edilen değil, aynı zamanda anlamın üretildiği bir yüzey olduğunu belirtir. Rebellious Silence'ta kadın bedeni, yazı yoluyla anlam üretir (Yönsel, 2019: 591). Burada yazı, bedenın sessizliğini bozan, suskunluğu dönüştüren bir ifade biçimidir. Özellikle Doğu kültürlerinde kadına dair suskunluk, geleneksel olarak ahlaki bir erdem olarak yüceltilmiştir. Ancak Neshat, bu suskunluğu şiir aracılığıyla konuşan bir dile dönüştürmektedir. Yazının sessizliği, şiirin anlam gücüyle birleşerek izleyiciyi içsel bir duyarlılıkla yüzleştirir. Arap alfabesinin görsel estetiği, bu bağlamda hem Doğu'ya özgü bir motif hem de Batı'nın egzotikleştirici bakışına yönelik bir cevap niteliği taşımaktadır. Bu görsel yapı, Batı'daki oryantalist temsil biçimlerine karşı doğrudan bir eleştiri niteliği taşımaktadır (Haring, 2017: 76-77). Edward Said'in (1978) geliştirdiği Oryantalizm kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Rebellious Silence, Doğulu kadının sessiz, edilgen ve bastırılmış imgesini ters yüz etmektedir. Kadının doğrudan izleyiciye bakan sert ve kararlı bakışları, onu pasif bir nesne olmaktan çıkararak aktif bir özneye dönüştürür. Bu durum, sanatçının eserini postyapısalcı kuramlarla da ilişkilendirmeyi mümkün kılar. Jacques Derrida'nın yazıya dair düşüncelerine göre, yazı yalnızca konuşmanın bir uzantısı değil, anlamın kaynağıdır (Bingöl ve Yılmaz, 2021). Yazı, burada bir temsil değil, doğrudan anlamın kendisidir. Bu yazılan şiir, bu anlamda yalnızca bir ekleme değil; bedenın özneleşme biçimidir. Kadın, konuşmadan konuşur; dili sessiz bir biçimde ama tenine yazılmış bir kararlılıkla iletir. Ancak burada metin, sadece Tanrısal olanı değil, kadınsı olanı, dünyevi olanı ve politik olanı da temsil etmektedir. Bu da İslam sanatındaki kaligrafik geleneğin feminist bir yorumu olarak değerlendirilebilir.

Eserdeki siyah-beyaz renginin oluşturduğu güçlü kontrast, yalnızca estetik bir tercih değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir anlatım aracıdır. Shirin Neshat'ın çalışmasında, siyah çarşaf ile kadının aydınlık yüzü arasında kurulan bu zıtlık, Doğu ile Batı, gelenekle modernlik, suskunlukla ifade arasındaki tarihsel ve kültürel çatışmaların bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Kadının yüzündeki aydınlık ve gölgeli alanlar, yalnızca ışık-gölge oyunu değil, aynı zamanda içsel bir bölünmüşlüğü, kimlik çatışmasının ve bastırılmış seslerin metaforik bir dışavurumudur (Keshmirshekan, 2015). Bu bağlamda siyah-beyaz, Neshat için sadece teknik bir araç değil, katmanlı anlamlar taşıyan politik bir dil hâline gelmektedir. Neshat'ın bu estetik tercihinin benzerine, feminist sanat tarihinde öne çıkan Barbara Kruger'in çalışmalarında da rastlanmaktadır. Kruger, siyah-beyaz fotoğraflar üzerine yerleştirdiği kırmızı çerçeveli beyaz yazılarla, izleyiciyi medya, iktidar ve toplumsal cinsiyet temaları üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Kruger'in görsel dili de tıpkı Neshat'ınki gibi izleyiciyi yalnızca bir estetik deneyime değil, aynı zamanda ideolojik bir yüzleşmeye davet etmektedir. Örneğin, Kruger'in *Your Body Is a Battleground* (1989) adlı eseri, kadının yüzünü ortadan ikiye bölen bir ışık-gölge düzenlemesiyle, kadın kimliğindeki parçalanmışlık ve dışsal tahakkümün içselleştirilmesini imgesel olarak temsil etmektedir (Kozlu ve Benuğur, 2014: 253).

Benzer biçimde, Cindy Sherman'ın kimlik, temsil ve kadın imgeleri üzerine kurulu fotoğraf serilerinde de siyah-beyazın yarattığı dramatik etki, kadın figürlerinin çeşitli toplumsal rollerdeki temsillerini sorgulayan bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Sherman, farklı karakterlere bürünerek, kadınların sinema, medya ve popüler kültürdeki stereotipik temsillerini ironik biçimde yeniden üretmektedir (Okan, 2011: 88). Her iki sanatçı da siyah-beyaz karşıtlığını, kadın bedenini pasif bir nesne olmaktan çıkarıp aktif bir direniş alanına dönüştürmek amacıyla kullanmaktadır. Bu çalışmalar, izleyiciyi sadece görsel bir yüzeyle değil, o yüzeyin arkasında yatan ideolojik yapılarla yüzleşmeye çağırmaktadır. Neshat'ın beden üzerindeki Farsça yazıları, aynı şekilde, kadının bireysel ve toplumsal hafızasına işaret eder. Sessizlik ve bastırılmışlık, yazı yoluyla hem görünür kılınır hem de sorgulanır. Bu bağlamda *Rebellious Silence*, kadının pasif bir nesne değil politik ve kültürel bir özne olduğunu vurgular. Sanatçı burada sessizliği, Batılı oryantalist bakışın öngördüğü gibi itaatin değil, aksine direnişin göstergesi olarak işlemektedir. Eserin ismindeki ironi asi sessizlik, kadınların konuşamadığı koşullarda bedenleriyle, bakışlarıyla ve taşıdıkları simgelerle nasıl bir direnç gösterdiklerine dikkat çekmektedir (Fırat, 2012: 591; Yönsel, 2019: 591).

Rebellious Silence, Batı'da yaşayan İranlı bir sanatçının diasporik kimliği üzerinden şekillenen hibrit bir bakışı da temsil etmektedir. Bu yönüyle, Mona Hatoum'un video ve enstalasyonlarında karşılaştığımız göçmen kimlik, aidiyet ve beden siyaseti temalarıyla benzerlik taşımaktadır. Hatoum'un *Measures of Distance* (1988) adlı video işinde de Arapça mektuplar, çıplak bir bedenin üzerine bindirilmiş olarak sunulur ve metin hem estetik hem de kişisel-politik anlamlar taşımaktadır (Sabzian, 2024). Neshat ve Hatoum'un bu tür işlerindeki ortaklık, Arap harflerinin sadece dilsel değil, aynı zamanda kültürel bir direnç yüzeyi olarak kullanıldığı söylenebilir. Dolayısıyla hem Shirin Neshat hem de Mona Hatoum'un çalışmaları, diasporik kimliklerin beden ve dil üzerinden ürettiği direniş stratejilerine dikkat çekmektedir. Her iki sanatçı da kadın bedenini sadece bir temsil nesnesi olarak değil, aynı zamanda kültürel belleğin ve politik söylemin aktif bir öznesi olarak konumlandırır. Bu bulgular ışığında, Shirin Neshat'ın *Rebellious Silence* adlı çalışması hakkında yapılan değerlendirmeler, çağdaş feminist sanat söylemleriyle iç içe geçmiş çok boyutlu bir anlatımı gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Shirin Neshat'ın *Rebellious Silence* (*İsyankâr Sessizlik*) adlı yapıtı, çağdaş sanatın hem estetik hem de politik düzeyde ne denli etkili bir ifade aracı olabileceğini kanıtlayan güçlü bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Bu eser, sadece görsel bir kompozisyon olmakla kalmayıp; aynı zamanda çok katmanlı anlamlar barındıran, kadın kimliği, din, kültür, beden ve ifade biçimleri üzerine derinlemesine düşünmeyi teşvik eden bir düşünsel metin niteliğindedir. Neshat, fotoğraf, yazı ve beden gibi araçları bir araya getirerek geleneksel temsilleri kırmakta; özellikle Batı'nın İslam kadınına dair geliştirdiği oryantalist imgeleri ters yüz etmektedir.

Yüzü örtülü bir kadının doğrudan izleyiciye bakan bakışı, elindeki tüfek ve yüzüne yazılmış Farsça dizeler; sessiz fakat çarpıcı bir anlatı sunmaktadır. Bu anlatı, kadın bedeninin yalnızca bir temsil nesnesi değil, aynı zamanda güçlü bir ifade yüzeyi olabileceğini vurgulamaktadır. Sanatçının sessizliği bir direniş biçimine dönüştürmesi, suskunluğun edilgenlikten çok uzak, aksine politik bir duruş olabileceğini göstermektedir. Neshat'ın kullandığı bu görsel dil, izleyiciyi yalnızca estetik düzeyde değil, etik ve düşünsel düzeyde de etkilemektedir. Shirin Neshat, bu sessizlik aracılığıyla hem kadın kimliğinin bastırılmasına dikkat çeker hem de bu bastırılmışlığın içinde güçlü bir özne yaratır. Sessizlik burada susturulmuşluğun değil, bilinçli bir sanat diliyle kurulmuş sessel bir anlatımın göstergesidir.

Çalışma boyunca yapılan analizlerde, *Rebellious Silence*'ın hem feminist sanat pratiği hem de kültürel eleştiri bağlamında özgün bir duruş sergilediği ortaya konmuştur. Ana Mendieta, Jenny Holzer, Barbara Kruger gibi sanatçılarla kurulan kavramsal ve tematik bağlar, Neshat'ın çağdaş feminist sanat içinde nasıl özgül bir yer tuttuğunu gözler önüne sermektedir. Ancak onun yaklaşımının özgünlüğü, Doğu ve Batı arasında kurduğu görsel ve kavramsal ilişkide yatmaktadır. Bu anlamda Neshat'ın eseri, yalnızca İslam coğrafyasındaki kadın temsillerini değil, aynı zamanda Batı'nın bu temsillere yönelik bakışını da sorgulayan bir aracıya dönüşmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma ile, Neshat'ın *Rebellious Silence* eseri üzerinden; bedenin nasıl bir yazı yüzeyine, sessizliğin nasıl bir politik söyleme, sanatın nasıl bir direnç pratiğine dönüşebileceği irdelenmiştir. Bu çerçevede, görsel sanatın kadın temsilleri üzerindeki dönüştürücü potansiyelini göstermesi bakımından, *Rebellious Silence*'ın günümüzde hâlâ etkisini sürdüren güçlü bir sanat yapıtı olduğu söylenebilir.

Araştırma Etiği / Research Ethics

Bu araştırma insan araştırmalarının doğrudan gerçekleştirilmediği ve dokümanlara dayalı bir araştırmadır. Etik Kurul İzni gereksinimi doğmamıştır.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Yazarlar çalışmaya eşit katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışmaları / Competing Interests

Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Araştırma Fonlaması / Research Funding

Bildirilmedi.

Veri Erişilebilirliği / Data Availability

Uygulanamaz.

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış hakemler tarafından değerlendirildi.

Orcid

Münire Meral Yağcı Turan <https://orcid.org/0000-0002-3453-6220>

Rojda Çelik <https://orcid.org/0000-0003-4956-7174>

Kaynakça

- Antmen, A. (2014). *20. yüzyıl batı sanatında akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bingöl, U., & Yılmaz, E. (Eds.) (2021). *Edebiyat yazıları- II: Eleştiri kuramları ve metin tahlilleri*. Step Ajans Matbaacılık.
- Bokharachi, E. (2015). *Displacement, belonging, photography: Gender and Iranian identity in Shirin Neshat's the Women of Allah (1993–7) and The Book of Kings (2012)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arizona State University.
- Dönmez Aydın, H. (2016). Kadına biçilen role karşı bir direnme yolu olarak feminist sanat. *Yasama Dergisi*, 33, 29-49.
- Ehya, S. (2012). *Facing up to Shirin Neshat's Women of Allah* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of California, Berkeley.
- Firat, B. Ö. (2018). *Üzerine yazmak, birlikte yazmak: Shirin Neshat'ın Allah'ın Kadınları serisi üzerine*. MediaRep. <https://mediarep.org/server/api/core/bitstreams/281834a4-521d-45cf-b995-37f523225ef3/content> adresinden erişilmiştir.
- Grovier, K. (2019). "Shirin Neshat: a stare that challenges us to look away". <https://www.bbc.com/culture/article/20191104-shirin-neshat-a-stare-that-challenges-us-to-look-away> adresinden erişilmiştir.
- Haring, J. (2017). Contemporary visual art and Iranian feminism. *Global Societies Journal*, 5(0). <https://escholarship.org/uc/item/8wq2p3sj> adresinden erişilmiştir.
- Işık, Z. (2014). An outlook on postcolonialism through the ethos of Orientalism by Edward Said. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 355-367.
- Khosravi, M. (2011). *Shirin Neshat: A contemporary orientalist* (Master's thesis). Georgia State University, Ernest G. Welch School of Art and Design). https://scholarworks.gsu.edu/art_design_theses/83 adresinden erişilmiştir.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 170-189.

- Koca, B. (2018). Feminist sanat sonrası cinsiyet [Gender after feminist art]. *Inonu University Journal of Art and Design*, 8(19), 1-12.
- Kozlu, D. ve Benuğur, Ş. (2014). Çağdaş sanatta görsel ve kavramsal bir imge olarak yazının kullanımı. *ART-E: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 7(14), 233-263
- Macdonald, S. (2004). Between two worlds: An interview with Shirin Neshat. *Feminist Studies* 30(3), 621-657, Gladstone Gallery.
- Mudam (2019). "Shirin Neshat". The Contemporary Art Museum of Luxembourg, <https://www.mudam.com/collection/shirin-neshat> adresinden erişilmiştir.
- Neris Yüksel, H. ve Keser, S. C. (2023). Shirin Neshat'ın yapıtları üzerinden bir sergi kritiği. *Art and Interpretation*, 41, 59-70.
- Okan, B. K. (2011). Günümüz sanatında feminist yaklaşımlar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(8), 77-90.
- Rokhsari Azar, R. (2015). *Çağdaş sanatta aktivizm bağlamında Shirin Neshat'ın yapıtları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.
- Sabzian (2024). "Measures of Distance". Sabzian, <https://sabzian.be/film/measures-of-distance> adresinden erişilmiştir.
- Singulart (2024). "Exploring Women of Allah by Shirin Neshat". Singulart, <https://www.singulart.com/blog/en/2024/03/09/women-of-allah-by-shirin-neshat/> adresinden erişilmiştir.
- Stefanaki, C. (2018). *The use of neo-orientalist female representations and the decorative function of Arabic script in Shirin Neshat's "Women of Allah" (1993-1997)* (Master's thesis). Freie Universität Berlin.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage
- Turanlı, G. (2017). Edward Said'in ORYANTALIST SÖYLEM ANALİZİ. *Şarkiyat Mecmuası*, 30, 101-119.
- Ulutaş, B. (2017). "Döküman analizi", F. N. Seggie & Y. Bayyurt (Ed.). *Nitel araştırma: Yöntem, teknik ve yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Wach, E. (2013). *Learning about qualitative document analysis*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Young, A. (t.y.). "Shirin Neshat, *Rebellious Silence*, *Women of Allah* series". Smarthistory, <https://smarthistory.org/shirin-neshat-rebellious-silence-women-of-allah-series/> adresinden erişilmiştir.
- Yönsel, M. (2019). Shirin Neshat'ın özgürlüklerini düşleyen kadınları. *idil*, 57, 587-596.
- Yörüker, S. (2025). *Shirin Neshat'ın sanatında kimlik, beden, yazı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Yüksel, H. N. ve Keser, S. C. (2023). Shirin Neshat'ın yapıtları üzerinden bir sergi kritiği. *Art and Interpretation*, 41(1), 59-70.
- Zuckerman Jacobson, H., & Wattis, P. (2000). *Shirin Neshat/MATRIX 187: Turbulent* [Exhibition catalogue]. University of California, Berkeley Art Museum.

Görsel Kaynakça

- Görsel 1-3. Young, A. (t.y.). "Shirin Neshat, *Rebellious Silence*, *Women of Allah* series". Smarthistory, <https://smarthistory.org/shirin-neshat-rebellious-silence-women-of-allah-series/> adresinden erişilmiştir.
- Görsel 2. Artchart (t.y.). "Guardians of revolution". Artchart, <https://artchart.net/en/artists/shirin-neshat/artworks/x4J2G> adresinden erişilmiştir.